

بررسی و تحلیل روابط و مناسبات امام علی علیه السلام با انصار

دکتر محمد رضا مهدوی عباس آباد

استادیار دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز

سرشناسه	: مهدوی، محمدرضا، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی و تحلیل روابط و مناسبات امام علی (ع) با انصار/محمدرضا مهدوی عباس آباد.
مشخصات نشر	: تبریز: انتشارات مرتضی دشت، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۸ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۱۹-۲۶-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- سیاست و حکومت
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I, ۶۶۱-۶۰۰ -- Politics and government
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- روابط
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I, ۶۶۱-۶۰۰ -- *Relations
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- اثبات خلافت
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I, ۶۶۱-۶۰۰ -- *Proof of caliphate
موضوع	: انصار
موضوع	: Ansar
موضوع	: جنگ جمل، ۳۶ ق.
موضوع	: Camel, Battle of, ۶۵۶ Iraq
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ م ۹ / س ۲۸ / ۰۹ BP
رده بندی دیویی	: ۹۷/۹۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۷۲۷۸

انتشارات مرتضی دشت

بررسی و تحلیل روابط و مناسبات امام علی (ع) با انصار

تألیف: دکتر محمدرضا مهدوی عباس آباد

ناشر: مرتضی دشت

تاریخ و نوبت چاپ: ۱۳۹۷-اول

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۱۹-۲۶-۵

قیمت: ۳۵۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: چاپ اولدوز

این اثر مشمول قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.
نشانی: تبریز - فلکه دانشگاه - خ دانشگاه - کانکس المهدی ۰۹۱۴۳۰۹۷۶۸۹

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
۱. فصل اول: مباحث مقدماتی	
۱-۱. پیشینه تحقیق.....	۱۳
۲-۱. منابع تحقیق و نقد آن.....	۱۶
۱-۲-۱. سیره و مغازی.....	۱۷
۲-۲-۱. کتب اخبار.....	۱۹
۳-۲-۱. تواریخ عمومی.....	۲۰
۱-۳-۲-۱. تاریخ یعقوبی.....	۲۱
۲-۳-۲-۱. تاریخ الرسل و الملوك.....	۲۲
۴-۲-۱. تاریخ‌های محلی.....	۲۴
۵-۲-۱. تک نگاری‌ها.....	۲۴
۶-۲-۱. کتب طبقات.....	۲۷
۷-۲-۱. منابع تبار شناختی.....	۲۸
۸-۲-۱. منابع صحابه نگاری.....	۲۹
۱-۸-۲-۱. الاستیعاب فی معرفه الأصحاب.....	۳۰
۲-۸-۲-۱. أسدالغابه فی معرفه الصحابه.....	۳۰
۳-۸-۲-۱. الإصابه فی تمییز الصحابه.....	۳۰
۹-۲-۱. منابع رجالی.....	۳۱

۲. فصل دوم: انصار پیش از ظهور اسلام

- ۱-۲. اصطلاح «انصار» در آئینه قرآن و تاریخ..... ۳۵
- ۲-۲. تبارشناسی انصار..... ۳۶
- ۳-۲. خاندان اوس و خزرج (انصار)..... ۳۹
- ۴-۲. خاستگاه جغرافیائی اوس و خزرج..... ۴۰
- ۵-۲. مهاجرت اوس و خزرج به یثرب..... ۴۲
- ۱-۵-۱. علل مهاجرت از یمن..... ۴۴
- ۲-۵-۱. زمان مهاجرت از یمن..... ۴۴
- ۶-۲. اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و مذهبی یثرب در دوره جاهلی..... ۴۵
- ۱-۶-۲. تبارهای یثرب..... ۴۵
- ۲-۶-۲. جغرافیای یثرب، موقعیت و آب و هوای آن..... ۴۷
- ۳-۶-۲. ساکنان یثرب..... ۴۸
- ۱-۳-۶-۲. یهود..... ۴۸
- ۲-۳-۶-۲. عرب‌ها..... ۵۱
- ۴-۶-۲. اوضاع سیاسی یثرب در دوره جاهلی..... ۵۳
- ۵-۶-۲. اوضاع اقتصادی یثرب در دوره جاهلی..... ۵۴
- ۶-۶-۲. اوضاع مذهبی یثرب در دوره جاهلی..... ۵۷
- ۱-۶-۶-۲. بت‌پرستی..... ۵۷
- ۲-۶-۶-۲. یهودیت..... ۵۹
- ۳-۶-۶-۲. مسیحیت..... ۶۰
- ۴-۶-۶-۲. گرایش حنیفیت..... ۶۱

۳. فصل سوم: انصار از ظهور اسلام

- تا رحلت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)..... ۶۳
- ۱-۳. اسلام انصار..... ۶۵
- ۱-۱-۳. نخستین گروه مسلمانان یثرب..... ۶۵
- ۲-۳. زمینه‌های نفوذ اسلام در یثرب..... ۶۸
- ۱-۲-۳. اختلافات قبیله‌ای میان دو قبیله اوس و خزرج..... ۶۸
- ۲-۲-۳. پیش‌گویی‌های علمای یهود..... ۶۹

۶۹.....	۳-۲-۳. وجود افکار توحیدی و سستی بنیان شرک در آن
۷۰.....	۴-۲-۳. تعالیم سهل و آسان دین اسلام
۷۰.....	۳-۳. هجرت پیامبر اکرم و مسلمانان به مدینه
۷۲.....	۴-۳. پایه‌های فکری و اعتقادی دولت اسلامی مدینه
۷۲.....	۳-۴-۱. تبیین عقاید اسلام
۷۳.....	۳-۴-۲. التزام اصول اخلاقی
۷۴.....	۳-۴-۳. تدبیر روابط اجتماعی
۷۴.....	۳-۴-۱. تأسیس ریای مسجد نبوی ﷺ
۷۵.....	۳-۴-۲. پیمار برادران میان مهاجران و انصار
۷۶.....	۳-۴-۳. پیمان‌نامه عرمی (نشور مدینه)
۷۸.....	۵-۳. بررسی سیاست رسول خدا ﷺ در قبال غیرمسلمانان
۷۸.....	۳-۵-۱. نظریات جنگ و صلح در برداشت پاره‌ای از محققان
۸۱.....	۳-۵-۲. پیامبر اکرم و اصل صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز
۸۳.....	۳-۵-۳. پیامبر اکرم و همزیستی مسالمت‌آمیز با پیروان ادیان الهی
۸۵.....	۳-۵-۱. رفتار مسالمت‌آمیز پیامبر ﷺ با یهود
۸۶.....	۳-۵-۲. رفتار مسالمت‌آمیز و صلح‌جویانه پیامبر ﷺ با مسیحیان
۸۷.....	۳-۵-۴. همزیستی مسالمت‌آمیز با غیراهل کتاب
۸۸.....	۳-۶. انصار در عرصه‌های دینی، فرهنگی، نظامی و اقتصادی
۸۸.....	۳-۶-۱. انصار در عرصه دینی، فرهنگی
۹۰.....	۳-۶-۲. انصار در عرصه نظامی و جنگی
۹۳.....	۳-۶-۳. انصار در عرصه اقتصادی
۹۵.....	۷-۳. ارتباط انصار با رسول خدا ﷺ و بنی‌هاشم
۹۵.....	۷-۳-۱. انصار و پیامبر اکرم
۹۹.....	۷-۳-۲. ارتباط انصار با بنی‌هاشم تا رحلت پیامبر ﷺ
۱۰۰.....	۷-۳-۱. ازدواج هاشم با سلمی
۱۰۰.....	۷-۳-۲. سفر پیامبر اکرم در کودکی به یثرب
۱۰۱.....	۷-۳-۳. ازدواج حمزه با زن انصاری

- ۴-۷-۲-۴. همدردی انصار با بنی‌هاشم در شهادت حمزه ۱۰۱
- ۵-۷-۲-۵. شیردادن زنان انصاری به ابراهیم فرزند رسول خدا (ص) ۱۰۲
- ۶-۷-۲-۶. انصار در عرسه «غدیر خم» ۱۰۲
- ۸-۳-۸. روابط انصار با یهود و منافقان ۱۰۵
- ۱-۸-۳. روابط انصار و یهود ۱۰۵
- ۲-۸-۳. روابط انصار و منافقان ۱۰۷
۴. فصل چهارم: امام علی (ع) و انصار در «سقیفه»
- ۱-۴. مقدمه‌ای بر رویداد «سقیفه» ۱۱۳
- ۱-۴-۱. حوادث پیش از سقیفه و آخرین تدابیر پیامبر (ص) در مورد جانشینی ۱۱۴
- ۲-۴. رویداد سقیفه بنی‌ساعده ۱۱۷
- ۳-۴. انگیزه اجتماع انصار در سقیفه و موضعشان نسبت به علی (ع) ۱۲۰
- ۴-۴. عوامل پیروزی محسوس و شکست انصار در سقیفه ۱۲۶
- ۵-۴. مخالفان برپاکنندگان سقیفه ۱۳۱
- ۱-۵-۴. رویارویی و اقدامات علی (ع) با توطئه سقیفه ۱۳۲
- ۲-۵-۴. مخالفت و مبارزات فاطمه (ع) با برپاکنندگان سقیفه ۱۳۷
- ۱-۲-۵-۴. حضرت فاطمه (ع) زهرا (ع) و انصار ۱۴۰
- ۳-۵-۴. موضع‌گیری انصار به واقعه سقیفه ۱۴۳
- ۱-۳-۵-۴. پشیمانی انصار بعد از سقیفه و حمایت علی (ع) از آنان ۱۴۳
- ۲-۳-۵-۴. انصار معترض به برپاکنندگان سقیفه ۱۴۷
۵. فصل پنجم: امام علی (ع) و انصار در دوران خلفا
- ۱-۵. دوره خلافت ابوبکر بن ابی‌قحافه ۱۵۷
- ۱-۱-۵. نمای کلی از شخصیت ابوبکر و دوران او ۱۵۷
- ۲-۱-۵. روابط امام علی (ع) با ابوبکر ۱۵۹
- ۳-۱-۵. موقعیت انصار در دوره خلافت ابوبکر ۱۶۱
- ۲-۵. دوره خلافت عمر بن خطاب ۱۶۵
- ۱-۲-۵. نمای کلی از شخصیت عمر بن خطاب و دوران او ۱۶۵
- ۲-۲-۵. روابط امام علی (ع) با عمر بن خطاب ۱۶۷

۱۷۰.....	۵-۲-۱. موضع علی علیه السلام در مقابل شورای عمر
۱۷۲.....	۵-۲-۳. موقعیت انصار در دوران عمر بن خطاب
۱۷۶.....	۵-۳-۳. دوره خلافت عثمان بن عفان
۱۷۶.....	۵-۳-۱. نمای کلی از شخصیت عثمان بن عفان و دوران او
۱۷۸.....	۵-۳-۲. خلافت عثمان
۱۸۰.....	۵-۳-۳. روابط علی علیه السلام با عثمان
۱۸۳.....	۵-۳-۴. رباعیت انصار در دوران عثمان بن عفان
	۶. فصل ششم: انصار و دوران خلافت علی علیه السلام
۱۸۹.....	۶-۱-۱. نمای کلی از شخصیت دوران علی علیه السلام
۱۹۳.....	۶-۲-۲. چگونگی به خلافت رسیدن علی علیه السلام
۱۹۶.....	۶-۲-۱. نقش انصار در بیعت با علی علیه السلام
۲۰۰.....	۶-۳-۳. ساختار قدرت و حکومت امام علی علیه السلام
۲۰۱.....	۶-۳-۱. کارگزاران در اندیشه سیاسی علی علیه السلام
۲۰۳.....	۶-۴-۴. اقدامات عملی امام علی علیه السلام در عزل و نصب کارگزاران
۲۰۴.....	۶-۵-۵. امام علی علیه السلام و کارگزاران «انصار»ی او
۲۰۵.....	۶-۵-۱. ابویوب انصاری خزرجی
۲۰۷.....	۶-۵-۲. ابوقتاده بن ربیع انصاری خزرجی
۲۰۸.....	۶-۵-۳. ابو مسعود انصاری خزرجی
۲۰۹.....	۶-۵-۴. ابوالهیثم بن تیهان اوسی
۲۱۱.....	۶-۵-۵. ثابت بن قیس بن خطیم انصاری خزرجی
۲۱۱.....	۶-۵-۶. حذیفه بن یمان عبسی (وابسته به اوس)
۲۱۲.....	۶-۵-۷. سعید بن سعد بن عبادہ خزرجی
۲۱۲.....	۶-۵-۸. سهل بن حنیف خزرجی
۲۱۳.....	۶-۵-۹. عثمان بن حنیف اوسی
۲۱۴.....	۶-۵-۱۰. قرظہ بن کعب انصاری خزرجی
۲۱۵.....	۶-۵-۱۱. قیس بن سعد بن عبادہ خزرجی
۲۱۷.....	۶-۵-۱۲. مصعب بن یزید انصاری خزرجی

- ۱۳-۵-۶. نعمان بن عجلان انصاری خزر جی ۲۱۸.
- ۱۴-۵-۶. یزید بن شراحیل انصاری ۲۱۹.
- ۶-۶. انصار در جنگ‌های امام علی (علیه السلام) ۲۱۹.
- ۱-۶-۶. جنگ جمل (نبرد با ناکشین) ۲۱۹.
- ۱-۱-۶-۶. انصار در جنگ جمل ۲۲۵.
- ۲-۶-۶. جنگ صفین (نبرد با قاسطین) ۲۲۸.
- ۱-۲-۶-۶. انصار در جنگ صفین ۲۳۳.
- ۳-۶-۶. جنگ نهروان (نبرد با مارقین) ۲۳۹.
- ۱-۳-۶-۶. انصار در جنگ نهروان ۲۴۱.
- نتیجه‌گیری ۲۴۳.
- فهرست منابع ۲۴۷.

پیوست‌ها

- الف) جدول‌ها ۲۶۱.
- ب) نقشه محل سکونت اهالی یثرب ۲۶۸.

اهداء:

این اثر ناچیز و کمتر از قطره را به وصی، وزیر، وارث، برادر
گرامی رسول خدا ﷺ، زاده کعبه، بهار دل‌های خسته، یکی
از دو پدر امت، بیدار در دل شب‌ها و مبارز در ساعات نهار،
امیرالمومنین علی ابن ابیطالب علیه السلام تقدیم می‌کنم.

پیشگفتار

شکی نیست که به خاطر اهمیت دوران امام علی علیه السلام و لزوم الگوپذیری از شیوه عملکرد
آن حضرت، تمامی رویدادهای دوران آن حضرت باید مورد بررسی، تحلیل و در دوره‌های
مختلف بازنگری شود و هدف دیگر این پژوهش آن است که ابهام‌های بخشی از تاریخ زندگی
امام علی علیه السلام را در ارتباط با انصار پاسخ گوید، بنابراین جای خالی این موضوع به صورت اثر
مستقلی در بررسی‌های تاریخی کاملاً مشهود و محسوس است. پرداختن به این موضوع یعنی
روابط انصار به عنوان یکی از گروه‌های مهم صدر اسلام با امام علی علیه السلام که در نزد مسلمین از
جایگاه خاصی برخوردار است، از اهمیت قابل توجه و بسزایی حکایت می‌کند. این کتاب دارای
شش فصل و در خاتمه یک نتیجه‌گیری است. فصل اول بحث مقدماتی درباره پیشینه تحقیق و
معرفی و نقد منابع مربوط به آن است. فصل‌های بعدی به ترتیب انصار پیش از ظهور اسلام،
انصار در ظهور اسلام تا رحلت پیامبر اکرم ﷺ، امام علی علیه السلام و انصار در سقیفه، امام علی علیه السلام
و انصار در دوران خلفا و آخرین فصل کتاب انصار و دوران خلافت علی علیه السلام است.

در پایان شایسته است مراتب سپاس و قدردانی خود را از همه اساتید و دست‌اندرکار
به‌خصوص یادی از استاد گرانقدر از دست رفته مرحوم دکتر صادق آیین‌وند و استاد نکته‌سنج و
باریک‌بین دکتر نعمت‌الله صفری فروشانی اعلام نمایم و همچنین از زحمات بی‌دریغ جناب
آقای محمدرضا دشتی مدیر محترم انتشارات مرتضی دشت و سایر دوستانی که در تحقیق این
اثر مرا یاری رساندند کمال تشکر را دارم.